

II. Charles d'Anjou ve Kutsal Toprakları Kurtarma Projesi: Conseil'in Çeviri ve Değerlendirilmesi*

Charles II d'Anjou and Project to Recover the Holy Land: Translation and Evaluation of the Conseil

Murat ÇAYLI**

Öz

XIII. yüzyıl sonlarında Doğu Akdeniz sahillerindeki genel görünüm tamamıyla değişti. Yaklaşık iki yüzyıl boyunca ölüm kalım mücadelesi veren Haçlılar, Memlûkluların kazandıkları zaferler neticesinde 1291 yılında bölgeden atıldı. Kutsal Toprakların kurtarılması için yeni Haçlı Seferi çağrısı yapan Papalık, bu sefer farklı bir yol izledi. Öncelikle bölgedeki siyasi ve askerî durumu tespit etmek amacıyla bölgeyi bilen kişilerden raporlar istedi. Papanın çağrısına din adamları, askerler, tüccarlar gibi toplumun her kesiminden insanlar yanıt verdi. Bunların arasında Napoli Kralı II. Charles d'Anjou da vardı. Babası I. Charles'dan miras kalan Kıbrıs kralı ünvanını korumaya hevesli görünen II. Charles, Haçlı Seferine ilişkin düşüncelerini Conseil adlı metinde ifade etti. Fikirleriyle diğer teorisyenlerden ayrı bir yere sahip olan II. Charles, Memlûklulara doğrudan saldırmak yerine farklı eylemler önermekteydi. Templier ve Hospitalier tarikatlarının durumlarına değişen kral, askerî tarikatları bir çatı altında toplama gibi radikal fikirlere de sahipti. Bu çalışmada II. Charles ve dönemi hakkında bilgi verilip Conseil üzerinde duruldu. Ayrıca çalışmanın sonunda eserin Eski Fransızcadan Türkçeye tercümesine yer verildi.

Anahtar Kelimeler: II. Charles, Conseil, Haçlı Seferi, Memlûklular, Askerî tarikatlar

Abstract

In the late 13th century, the panorama of the Eastern Mediterranean coast underwent a significant transformation. The Crusaders, who had fought for survival for nearly two centuries, were expelled from the region in 1291 due to the victories of the Mamluks. In response, the Papacy took a different approach before calling for a new crusade to recover the Holy Land. Firstly, Pope Nicholas IV sought reports from individuals familiar with the region to assess its political and military situation. A diverse group of people, including clergy, soldiers, and merchants, responded to his call. Among them was Charles II d'Anjou, the King of Naples, who was eager to maintain his claim to the title of King of Cyprus, which he had inherited from his father, Charles I. In a text titled "Conseil," Charles II expressed his thoughts on the Crusade. Unlike other theorists, he proposed alternative strategies instead of directly attacking the Mamluks. Drawing attention to the conditions of the Templar and Hospitaller orders, the king put forth innovative ideas, including the unification of the military orders under one leadership. This study provides an overview of Charles II and his era, emphasizing his work "Conseil." Additionally, a translation of this work from Old French to Turkish is included at the end of the study.

Key Words: Charles II, Conseil, Crusade, Mamluks, Military orders

Makale Geliş Tarihi: 01.01.2025. Makale Kabul Tarihi: 25.05.2025.

Araştırma Makalesi / Künye: ÇAYLI, Murat. "II. Charles d'Anjou ve Kutsal Toprakları Kurtarma Projesi: Conseil'in Çeviri ve Değerlendirilmesi". Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), 18/36, (Haziran 2025): s. 311-324. DOI: 10.19060/gav.1719243

* Araştırmacı TÜBİTAK BİDEB 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı kapsamında desteklenmektedir.

** Dr., Centre d'études supérieures de civilisation médiévale (CESCM), Poitiers, Fransa. E-mail: muratcayli55@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1076-427X

Akademik
Bakış

311

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

Giriş

Akka'nın 1291 yılında Memlûklular tarafından fethedilmesinden sonra Batı Avrupa'da ortaya çıkan *Recuperatione Terrae Sanctae* [Kutsal Toprakları Kurtarma] literatürüne ait metinlerden biri olan *Conseil*, bu dönemde Avrupalı bir kralın elinden çıkmış olması hasebiyle ayrı bir değere sahiptir. Taslak olarak kâğıt üzerinde kalan bu projeler, gerçek bir sefere dönüşmediği için birçok araştırmacı tarafından göz ardı edilmektedir. Hâlbuki yazarların Kutsal Topraklara ilişkin düşüncelerini, Doğu'daki siyasi, askerî ve sosyal gözlemlerini yansıtan bu eserler, döneme ışık tutan son derece önemli tarihî kaynaklardandır. II. Charles d'Anjou'nun kaleme aldığı *Conseil*, Türkçe çevirisinin olmaması sebebiyle araştırmacıların gözünden kaçan metinlerden biridir. Bu çalışma dönem üzerine çalışanlara eser hakkında malumat vermeyi ve içeriğini Türkçe olarak okuma imkânı sağlamayı amaçlamaktadır.

1291 yılından itibaren Avrupa'da başlayan Haçlı Seferi projesi hazırlama sürecine katılanlar yalnızca din adamları, askerler veya tüccarlar değildi. Bir yandan krallığının sorunlarıyla uğraşırken diğer yandan Haçlı Seferi tasarlayan Napoli Kralı II. Charles d'Anjou gibi bir kral da bulunuyordu. 18 Kasım 1253'te¹ Kral I. Charles d'Anjou'nun ikinci oğlu olarak doğan II. Charles, gençliğinde Salerno prensi ve tahtın varisi ilan edildi. 1284 yılında, Aragon Krallığı'nın istila ettiği Sicilya'yı geri almak üzere çıktığı deniz seferinde esir düştü.² Babasının 1285 yılında ölümü üzerine II. Charles'ın tahta çıkması gerekiyordu fakat esaret altında olduğu için tacı giyemedi. Yaklaşık 5 yıl süren esareti, Papalık ve İngiltere Kralı I. Edward'ın arabuluculuğuyla sona erdi.³ 29 Mayıs 1289'da Papa IV. Nicolaus'un elinden krallık tacını giydi. Aragon tehdidini sürekli ensesinde hisseden II. Charles'ın hükümdarlığının büyük bir kısmı, Sicilya'ya kimin egemen olacağını çözüme kavuşturmaya çalışan görüşmelerle geçti. Bu mesele ancak 1302 yılında imzalanan Caltabellotta Antlaşması'yla, II. Charles'ın ada üzerindeki tüm haklarından feragat etmesiyle sona erecekti.⁴

II. Charles'a, geniş topraklara hükmetmiş babasından Napoli ve Sicilya kralı ünvanlarından başka ünvanlar da miras kalmıştı. Belki de en önemlisi,

- 1 Andreas Kiesewetter, "Charles II of Anjou (1253-1309)", Alan V. Murray, ed., *The Crusades: An Encyclopedia*, C. 1, ABC-Clio, California, 2006, p.239.
- 2 Norman Housley, *The Italian Crusades: The Papal-Angevin Alliance and the Crusades against Christian Lay Powers, 1254-1343*, Clarendon Press, Oxford, 1982, p.21, 76; Carola M. Small, "Charles II of Anjou", Christopher Kleinhenz, ed., *Medieval Italy: An Encyclopedia*, C. 1. Routledge, New York, 2004, p.213.
- 3 Olayların arka planı ve müzakere süreci için bkz. Attila Bárány, "The English relations of Charles II of Sicily and Maria of Hungary", Zoltán Kordé ve István Petrovics, ed., *Diplomacy in the Countries of the Angevin Dynasty in the Thirteenth-Fourteenth Centuries*, Accademia d'Ungheria in Roma, Roma, 2010, pp.64-76.
- 4 Hayatına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Georges Peyronnet, "Charles II of Anjou (1254-1309)", André Vauchez, ed., *Encyclopedia of the Middle Ages*, James Clarke & Co, London, 2002, p.282-283; Caltabellotta Antlaşması için bkz. Stéphane Péquignot, "Treaty of Caltabellotta (1302)", Gordon Martel, ed., *The Encyclopedia of Diplomacy*, Wiley, London 2018, p.1-4; Kiesewetter, *a.g.m.*, p.240.

prestijini kaybetmiş olmasına rağmen her Haçlı Seferi söylentisinde yeniden gündeme gelen Kudüs kralı ünvanıydı. Kral I. Charles bu ünvanı, Kıbrıs Kralı III. Hugues'e dava açarak ünvanın kendisine ait olduğunu iddia eden fakat davayı kaybeden Marie d'Antioche'dan 1277 yılında satın almıştı. I. Charles ünvanı elde ettikten sonra III. Hugues'ün iddiasını tanımamış ve Roger de San Severino'yu Akka'ya naip olarak göndermişti.⁵ II. Charles muhtemelen Avrupa siyasetinde rakipleri kadar etkin olamadığı için bu ünvanın getireceği kazançlara sarılmayı tercih etti. Bu amaçla Doğu Akdeniz'deki gelişmeleri dikkatle takip etmeye, kimi durumlara ise müdahil olmaya başladı. Kudüs kralı ünvanı için Kıbrıs Kralı II. Henri de Lusignan ile yaşadığı anlaşmazlık onu durdurmadı ve daha somut adımlar attı. Norman Housley'nin ortaya koyduğu üzere, 1295'te Templier Şövalyelerinin Büyük Üstadı Jacques de Molay ile anlaşarak Akka'dan Kıbrıs'a sığınan yoksul Hristiyanlara yardım etmek amacıyla yıllık belirli miktarda tahıl gönderilmesini sağladı.⁶ Şüphesiz bu hareketiyle babasının politikasını devam ettireceğini ve yaşadıkları yerleri kaybeden tebaasına layıkıyla hamilik edeceğini göstermek istemişti.

1 Temmuz 1300'de yazdığı bir emirnameyle II. Charles, Mellori de Ravendel'i Kudüs Krallığı'na naip olarak atayarak bölgedeki soyluların ona destek vermesini talep etti. Norman Housley bu eylemi, Kutsal Toprakların Moğol kontrolüne girdiğine dair haberlerin Avrupa'ya ulaşmasının bir sonucu olarak değerlendirir.⁷ Sylvia Schein'in üzerinde durduğu üzere 1300 yılında Avrupa'da, Kutsal Toprakların Moğollarca ele geçirildiğine dair söylentiler yayılmıştı. Pek çok versiyonu olsa da Moğol hanının Hristiyan olduğu ve Memlûkluları yenerek Kudüs'ü ele geçirdiği gibi asılsız haberler dahi mevcuttu.⁸ Söylentilere inananların kapıldıkları heyecanı tahmin etmek zor değildir. Haçlı Seferi projelerinde Moğolların potansiyel müttefik olarak görülmesi bile zaferin alameti olarak değerlendirilirken sefer düzenlemeye gerek kalmaksızın Kutsal Toprakların Memlûk kontrolünden çıktığını veya Moğol hanının Hristiyan olduğunu duymak apayrı bir müjdeydi. Büyük olasılıkla II. Charles da bu söylentilere inanmıştı. Kudüs'e naip atamaktaki amacı meydanı rakibi II. Henri de Lusignan'a bırakmamak ve Kudüs Krallığı'ndaki hakkını korumaktı.⁹

Conseil'in İçeriği

Kral II. Charles bu olaylardan yıllar önce Kutsal Topraklarla ilgili meselelere kayıtsız kalmadığını bir başka eylemiyle kanıtlamıştı. Şöyle ki Akka'nın kaybedilmesinden sonra Papa IV. Nicolaus, bir taraftan yeni Haçlı Seferi çağrısı

5 Sürece dair ayrıntılı bilgi için bkz. Jonathan Riley Smith, *The Feudal Nobility and the Kingdom of Jerusalem, 1174-1277*, Macmillan, London 1973, p.220-228.

6 II. Charles'in emirnameleri ve açıklamalar için bkz. Norman Housley, "Charles II of Naples and the Kingdom of Jerusalem", *Byzantion: Revue Internationale des Études Byzantines*, T. 54/2, 1984, pp.527-535.

7 Housley, *a.g.m.*, p.532, 535.

8 Sylvia Schein, "Gesta Dei per Mongolos, 1300. The Genesis of a Non-Event", *English Historical Review*, XCIV, 1979, p.805-809.

9 Housley, *a.g.m.*, p.532.

gjs

Akademik
Bakış

313

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

yaparken diğer taraftan Kıbrıs ve Kilikya'daki Hristiyan varlığını koruyacak önlemler almakla meşguldü. 23 Ağustos 1291'de yayınladığı fermanla Memlûklularla yapılan bütün ticari faaliyetleri yasakladığını ilan eden papa, hemen ardından Kıbrıs ve Kilikya'daki Hristiyan yerleşimlerini koruyup Müslümanların kıyı şehirlerine saldıracak bir filo toplamaya başladı.¹⁰ Papa IV. Nicolaus'un Haçlı Seferi çağrısına Avrupalı Hristiyan liderler arasında olumlu yanıt veren tek kral II. Charles'dı.¹¹ 1292 yılında Kutsal Toprakların kurtarılmasına ilişkin tavsiyelerini içeren *Conseil*'i yazan kral, fikirleriyle sefer hazırlıklarına yön vermiş gibi görülmektedir. Zira Papalık tarafından oluşturulan filoya ve bu filonun IV. Nicolaus'un ölümünden sonraki icraatlarına bakacak olursak, II. Charles'ın *Conseil*'de değindiği şekilde hareket edildiği izlenimi uyanmaktadır.

Chronique du Templier de Tyr'in anonim yazarı Akka'nın kaybedilmesinden sonra papanın on gemilik bir filoyu yardım amacıyla Kıbrıs'a gönderdiğinden bahseder. Kısa bir süre sonra Kıbrıs Kralı II. Henri de Lusignan, 1293 yılında bu gemileri kullanarak önce Alanya'yı daha sonra İskenderiye'yi kuşatmıştır.¹² Her iki kuşatma başarısız olmasına rağmen, II. Charles'ın da savunduğu fikirler Doğu Akdeniz kıyılarına düzenlenen Haçlı Seferlerinde yaşanan değişimin habercisi olmuştu. Sylvia Schein'in de üzerinde durduğu üzere II. Charles'ın fikirleri orijinal olmasa da Batı Hristiyanlığının Haçlı Seferine bakış açısını değiştirmeyi başarmıştı. Çünkü Haçlılar artık kara veya deniz yoluyla doğrudan Kutsal Topraklara saldırmak yerine, filolarla veya çıkarma harekâtlarıyla Müslümanlara zarar vermeyi şiar edinmişlerdi.¹³

II. Charles sözlerine, Akka'nın düştüğünü haber aldıktan sonra Kutsal Toprakların kurtarılması ve askerî tarikatları birleştirmenin faydalı olup olmayacağı gibi konuları tartışmak üzere Hristiyan liderlerini ve din adamlarını davet eden Papa IV. Nicolaus'un çağrısına icabet ederek bu tavsiyeleri yazdığını belirterek başlar. Hemen akabinde II. Charles, Kutsal Toprakları kurtarmak için yeni bir Haçlı Seferi düzenlemenin delilik olduğunu söyler. Bunun sebebini ise Doğu Akdeniz sahillerinden Haçlı varlığını silip süpüren Memlûkluların güçlerinin zirvesinde olmalarına, bu sebeple ilk aşamada böyle bir sefer tertip etmenin mantıklı olmadığına bağlar. Ayrıca Doğu'da Hristiyanlara ait bir üs kalmadığının da altını çizen II. Charles, bölgenin iklimini de hesaba katarak yeni bir sefer düzenlemek yerine başka önlemlerin alınmasını tavsiye eder.¹⁴

- 10 Sylvia Schein, *Fideles Crucis: The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land 1274-1314*, Clarendon Press, Oxford, 1991, p.83.
- 11 G. I. Bratianu, "Le Conseil du Roi Charles: Essai sur l'internationale chrétienne et les nationalités a la fin du Moyen Âge", *Revue Historique du Sud-Est Europeen*, XIX/2, Bucarest, 1942, p.353.
- 12 *The Templar of Tyre, Part III of the 'Deeds of the Cypriots'*, Paul Crawford, ed., Crusade Texts in Translation, Vol. 6, Ashgate Publishing, Aldershot 2003, p.121-122; Kuşatmaların seyri ve kaynakların tenkidi için bkz. Mehmet Ali Bozkuş, "Geç Ortaçağ'da Tutulmuş Türk Tarihine Dair Kıbrıs Kronikleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 37/S.63, 2018, s.138-140.
- 13 Schein, *a.g.e.*, p.111.
- 14 BnF, Français 6049, f. 183; Bratianu, *a.g.m.*, p.353-354.

Kralın birinci tavsiyesi, sultanın sahil şehirlerindeki ticaretten elde ettiği gelir sayesinde muntazam bir ordu topladığını ve Hristiyanları bölgeden attığını düşündüğü için Memlûk ticaretini kesmektir. Bunun onlara vurulacak ilk ve en büyük darbe olacağını savunan kral, bu ticarete büyük pay sahibi olan birtakım Hristiyan'ın, Müslümanlar için hayati önem taşıyan odun, demir gibi malzemeleri onlara satmalarını da ciddi bir sorun olarak görür. Bu sebeple Papalık öncülüğünde kurulacak bir filoyla başta İskenderiye Limanı olmak üzere önemli Memlûk sahil şehirlerini yağmalamak gerektiğini söyler. Elli savaş gemisi ve elli nakliye gemisinden oluşacak filoda bin beş yüz askerin yeterli olacağını belirten II. Charles, Memlûkluların böyle bir filoyla baş edemeyeceğini ve ticaretlerine büyük bir darbe vurulacağını müjdeler. Krala göre bu filodaki gemilerin büyük bir kısmı Papalık tarafından finanse edilmelidir. Otuz tanesini Kıbrıs Haçlı Krallığı, Hospitalier ve Templier tarikatları eşit bir şekilde toplamalı, kalan gemilerin masrafını ise Papalık karşılamalıdır. Böylece asıl Haçlı Seferi öncesinde Memlûkluların büyük zayıf verilmiş olacak ve seferin başarıya ulaşma oranı yükselecektir.¹⁵

Kralın ikinci tavsiyesi Avrupa'daki bütün askerî tarikatları aynı çatı altında birleştirmek; Doğu'daki merkezlerini kaybeden Hospitalier, Templier ve Teuton tarikatlarının yanı sıra Santiago, Calatrava, Aziz Antoine, Trinitarian, Altopascio, Roncesvalles, Premontrée ve Grandmont gibi nispeten daha küçük tarikatları bir araya getirip tek bir büyük üstadın kontrolüne vermektir.¹⁶ Bu kişinin güç, şöhret sahibi bir soylu olması ve Kutsal Toprakların ele geçirilmesinden sonra Kudüs kralı ilan edilmesini söyleyen II. Charles, pek de gizleme ihtiyacı duymaksızın âdeta kendisini veya soyundan gelen birilerini işaret etmektedir. Kurulmasını tavsiye ettiği yeni tarikatın kıyafetlerinin renklerini dahi düşünen kral, kızıl renk üzerine beyaz haç işlenen giysiler giymelerini önerir. Bu tür detaylara rağmen tarikata bir isim önerisinde bulunmaz. Gelir kaynağı olması için kiliselerde toplanan ondalık vergilerin ve sadakaların tamamı tarikata aktarılmalıdır. Öte yandan Haçlı Seferine iştirak etmeyip karşılığında belirli miktarda kefalet ödeyenlerden toplanan paralar da buraya tahsis edilmelidir. Avrupa'da ölen her soylunun ve ruhbanın savaş aletleri ve atları, on beş yıl boyunca tarikata bağışlanmalıdır.¹⁷

Roma Katolik Kilisesi'nin tarikata çeşitli ayrıcalıklar vermesini öneren II. Charles, yalnızca Kutsal Toprakları koruyup kollamakla görevli olacak bu oluşuma Hristiyan hükümdarların da her türlü desteği vermesini talep eder. Bu, bir grubun çabasıyla başarılamayacak kadar zor bir görev olduğu için herkes elini taşın altına koymalıdır. Daha sonra askerlerin teçhizatı konusuna değinen kral, her tarikat şövalyesine üç at ve bir katırın yanı sıra güçlü ve cesur iki yamağın tahsis edilmesini ister. Bu yamaklar tecrübeli olmalıdır çünkü eğer şövalye ölürse onun yerine geçmeleri gerekir. Doğu'da faaliyet

15 BnF, Français 6049, f. 184-185; Bratianu, *a.g.m.*, p.354-355.

16 Laura K. Morreale, "The Hospitaller's Hand and the Conseil du Roi Charles", *Italian Studies*, 72:2, 2017, p.140.

17 BnF, Français 6049, f. 185-186; Bratianu, *a.g.m.*, p.356-357.

gors

Akademik
Bakış

315

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

gösterecek bu tarikatın hiçbir zaman zafiyete düşmesini istemeyen II. Charles, asker sayısının düşmemesi için bu yamaklara ihtiyaç duyulduğunu, bu yüzden onların da uygun teçhizatla donatılmalarını talep eder. Son olarak Müslümanlardan kurtarılacak yerlerde, bölgeye gelecek yerleşimcileri ve hacıları korumak üzere belirli miktarda asker bırakılmalıdır.¹⁸

Yeterli sayıda şövalyenin bulunması hâlinde başarının kesin olduğuna inanan II. Charles, son bölümde Kutsal Toprakların ele geçirilip bir büyük üstadın kontrolüne verilmesinden sonra yapılacakları sıralar. İlk iş asıl Haçlı Seferinin başlatılabileceği uygun bir üs bulmaktır. En elverişli yerin Kıbrıs olduğunun altını çizen kral, Akka ve Trablus'u da seçenekler arasına koymasına rağmen bölgedeki son durumu iyi bilen birilerinin tecrübelerine danışmasını önerir. Ele geçirilecek şehirlerdeki ticari hayatı canlandırmak için Venedik, Genova, Pisa, Marsilya ve Katalan tüccarlarına imtiyaz verilmesi gerektiğini söyler. Ayrıca Hristiyan filonun hiçbir zaman karadaki orduya uzaklaşmamasını telkin eder. Çünkü filonun varlığı askerlerin kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlayacak, ayrıca herhangi bir sorun olduğunda hemen gemilere binerek tehlikeden uzaklaşabileceklerdir. II. Charles sözlerini, papanın bu konuları görüşmek üzere genel bir konsil toplamasına ve aralarında anlaşmazlık olan liderlerin sorunlarının çözülüp Hristiyan âleminde barış tesis edilmesine değinerek bitirir.¹⁹

El Yazması ve Çeviri Metodu Üzerine

Conseil'in bilinen tek nüshası, XIV. yüzyılda Kıbrıs'ta hazırlanan bir Hospitalier el yazmasında bulunmaktadır. *Bibliothèque Nationale de France*'da muhafaza edilen nüshanın kodu Français 6049'dur. *Conseil*, 183v-189r sayfaları arasında yer alır. Rumen tarihçi Gheorghe Bratianu *Le Conseil du Roi Charles: Essai sur l'internationale chrétienne et les nationalités a la fin du Moyen Âge* adlı makalesinde, BnF Français 6049'da bulunan metni transkribe etmiştir. Çalışmasının ilk kısmında Haçlı Seferi projelerine genel bir giriş yapan Bratianu, ilerleyen sayfalarda *Conseil*'in bulunduğu el yazması hakkında bilgiler verir ve metnin temel bir özetini sunar.²⁰ Daha sonra klasik Haçlı Seferlerinden başlayarak XIV. yüzyıldan itibaren değişen Haçlı Seferi stratejilerine odaklanır. Diğer bölümlerde ise Hristiyanların Moğollarla ittifak kurma çabalarından Batı Avrupa'daki gelişmelere, Memlûkluların Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinden Haçlı Seferi teorisyenlerine kadar birçok meseleye değinir ve bunları inceleyen tarihçiler gibi muhtelif konular hakkında da bilgiler verir.²¹

Çalışmasında metnin neden Latince'den ziyade Fransızca yazıldığını tartışan Laura Morreale, Anjou krallarının yazışmalarında Fransızca kullan-

18 BnF, Français 6049, f. 187-189; Bratianu, *a.g.m.*, p.358-359.

19 BnF, Français 6049, f. 189-190; Bratianu, *a.g.m.*, p.360-361; Esere ilişkin diğer yorumlar için bkz. Aziz Suryal Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*. Methuen & Co. Ltd, London 1938, p.35-36; Schein, *a.g.e.*, p.107-110.

20 Bratianu, *a.g.m.*, p.291-303.

21 Bratianu, *a.g.m.*, p.303-352.

ma geleneğine sahip olduklarını ve hele ki *Conseil* gibi Doğu'daki meselelere hitap eden bir metnin bu dilde yazılmasının olağan olduğunu dile getirir.²² Hospitalier şövalyeleri tarafından yazılmış bir el yazmasında bulunmasının sebebini ise II. Charles ile Hospitalier Büyük Üstadı Guillaume de Villaret arasındaki eski dostluk sebebiyle bir nüshasının Kıbrıs'ta bulunabileceği şeklinde açıklar.²³ Morreale'ye göre *Conseil* bu el yazmasına bilinçli bir şekilde eklenmiştir. Kıbrıs kralı ünvanı için II. Henri de Lusignan ile rekabet hâlinde olan II. Charles, Akka'nın kaybından sonra Kıbrıs'a çekilmek zorunda kalan ve Kıbrıs kralıyla iyi anlaşamayan Guillaume de Villaret ile ittifak kurmuştur. Bu durum eserin bir nüshasının orada bulunmasını açıklamaktadır.²⁴

Eski Fransızca kaleme alınmış *Conseil*'i Türkçeye çevirirken BnF Français 6049'da bulunan el yazmasından ve Bratianu'nun transkripsiyonundan faydalandı. Bazı Eski Fransızca sözcüklerin hangi anlamda kullanıldığını tespit etmek tercüme sırasında karşılaşılan en önemli sorun oldu. Bunun için Frédéric Godefroy tarafından kaleme alınan *Lexique de l'Ancien Français*²⁵, Hilaire van Daele'nin hazırladığı *Petit Dictionnaire de l'Ancien Français*²⁶ gibi sözlüklerden yararlandı. Diğer taraftan çeviriyi okuyanların merak edebileceği bir hususu da açıklığa kavuşturmak elzemdir. Fark edileceği üzere metindeki bazı cümleler "söylendiğine göre, ayrıca...söylenir, kralın da belirttiği üzere, kral...tavsiye eder ki" şeklinde başlamaktadır. Bu durum okuyucularda metnin üçüncü şahıs tarafından yazıldığını izlenimi uyandırabilir. Morreale'nin de üzerinde durduğu üzere bunun sebebi, Latin ve Fransız yazım geleneğine göre kaleme alınan metnin el yazmasına bu şekilde geçirilmesidir.²⁷

Sonuç Yerine

Akka'nın düştüğü haberinin Avrupa'ya ulaşması, düşlediği gibi bir siyasi kariyere sahip olamayan II. Charles için farklı anlamlar taşıyordu. Babasından miras kalan Kudüs kralı ünvanı uğruna II. Henri de Lusignan'la rekabet etmek zorunda olan II. Charles, Kutsal Topraklar meselesini hem kendi sorunu hem de yeni bir çıkış yolu olarak gördüğünden bir Haçlı Seferi projesi yazmaya teşebbüs etti. *Conseil* dikkatlice incelediğinde, Avrupa'da uğraştığı sorunlar sebebiyle kendi başına bir Haçlı Seferi düzenlemeye muktedir olmayan kralın, iyi ilişkiler geliştirdiği Papa IV. Nicolaus vesilesiyle emellerine ulaşmaya çalıştığı görülür. Bu hâliyle dinî saiklerden ziyade siyasi hedeflere ulaşmayı amaçladığı apaçık ortadadır. Bunun dışında *Conseil*'deki ifadelerinden ne kadar cüretkâr ve radikal fikirlere sahip olduğu anlaşılın kral, askerî tarikatların tek çatı altında birleştirilip Papalık gelirlerinin büyük

22 Morreale, *a.g.m.*, p.141.

23 Morreale, *a.g.m.*, p.141-142.

24 Morreale, *a.g.m.*, p.145.

25 Frédéric Godefroy, *Lexique de l'ancien français*, Librairie Honoré Champion, Paris 1990.

26 Hilaire van Daele, *Petit Dictionnaire de l'ancien français*, Librairie Garnier Frères, Paris 1940.

27 Morreale, *a.g.m.*, p.143.

gazi

Akademik
Bakış

317

Cilt 18

Sayı 36

Yaz 2025

bir kısmının buraya aktarılması gibi fikirleri ve büyük üstat seçilecek kişinin özelliklerini özenle belirtmesi gibi düşünceleri sayesinde keskin bir zekâya sahip olduğunu da kanıtlamıştır.

Eserinin başında da zikrettiği üzere, doğrudan Memlûklulara saldırmanın delilik olduğunu söyleyen II. Charles'ın asıl amacı Haçlı Seferi macerasına girişmek değildi. Öncelikle mevcut sorunların çözülmesini, köklü değişikliklerin yapılmasını ve Müslümanlara ekonomik açıdan zarar verilmesini öneriyordu. Kralın askerî tarikatların birleştirilmesi önerisi Ramon Llull gibi yazarlar tarafından da dillendirildiği için onun fikirleri olarak kabul edilmez. Fakat kral, çıkarları için kullanabileceğini düşündüğü bu fikir üzerine yoğunlaşmış ve birtakım eklemeler yapmıştı. Böylelikle Kudüs kralı ünvanının sahibi olarak komutası altında yepyeni bir askerî birlik tesis edilecek ve Hristiyan âlemindeki en kudretli kişi olabilecekti. Bu şartın sağlanması durumunda kendisinin veya soyundan gelen birinin Haçlı Seferine çıkması için hiçbir sebep kalmayacaktı.

Emellerini Haçlı Seferi kisvesi altında gizleyen, hatta buna ihtiyaç dahi duymayan II. Charles'ın, Papa IV. Nicolaus tarafından ne derecede ciddiye alındığını bilmek mümkün görünmüyor. Fakat papanın on gemiden müteşekkil bir floyu derhâl Kıbrıs'a göndermesi ve Müslümanlara satılması yasak olan malların ticaretini engellemeye çalışması, II. Charles'ın tavsiyelerinden etkilenecek bunu yaptığını düşünmemize sebep oluyor. Bu önlemlerin yerinde olduğunu düşünen kralın, papayla aynı fikirde olduğunu göstermek için benzer hususların üzerinde durmuş olabileceği ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir. Zira papa ticaret yasağını 1291 Ağustos'unda ilan etmişti. *Conseil*'in IV. Nicholaus'a sunulma tarihi (1292?) ile papanın ölüm tarihi (4 Nisan 1292) arasında ne kadar süre olduğu bilinmediği için kesin bir yargıya varmak zordur. Her şeye rağmen eser, Haçlı Seferi düşüncesinin her zihinde farklı şekillerde tahayyül edildiğinin anlaşılması hususunda müstesna bir yere sahiptir.

Conseil'in Çevirisi

Bibliothèque Nationale de France (BnF), Français 6049, 183v-189r.

G. I. Bratianu, "Le Conseil du Roi Charles: Essai sur l'internationale chrétienne et les nationalités a la fin du Moyen Âge", *Revue Historique du Sud-Est Europeen*, XIX/2, Bucarest 1942, s.353-361.

Burada yazılanlar Kral Charles'ın tavsiyeleridir.

Söylendiğine göre Akka'nın düştüğü ve Suriye'deki [Haçlı varlığının] sona erdiği haberi ulaştığı anda, Papa IV. Nicolaus bu paganlarla nasıl savaşılacağını, Kutsal Toprakların nasıl kurtarılıp korunacağını ve Hospitalier ile Templier tarikatlarını birleştirmenin faydalı olup olmayacağını tartışmak üzere, kralları, prensleri ve piskoposları tavsiyelerini sunmaları amacıyla davet etti. [Bunun üzerine] Kral Charles şu tavsiyeleri sundu:

Burada yazılanları okuyanlar ve duyanlar, bunların Tanrı'nın lütfuyla Kudüs ve Sicilya kralı olan en mükemmel II. Charles'ın, Kutsal Toprakların nasıl kurtarılacağına ve [kurtarıldıktan sonra] nasıl Hristiyanların elinde tutulabileceğine ilişkin fikirleri olduğunu bilsinler. Şu zamanda yardım amacıyla düzenlenecek bir *passagium generale* tam manasıyla delilik demektir. [Yani,] Hristiyanları Kutsal Topraklardan sürmesi ve Moğolları üç defa savaş meydanında mağlup etmesi sebebiyle muazzam bir prestij kazanmış olan Mısır sultanının sahip olduğu gücü görmezden gelmek anlamına gelir.

Denildiğine göre Hristiyanların deniz ötesindeki topraklarda sığınacakları bir limanları kalmamıştır. Ayrıca Müslümanların daha bilge ve Hristiyanlara kıyasla daha savaşçı oldukları söylenir. Hristiyanlar denizi geçtiklerinde sultan doğrudan onların karşısında olacaktır. Hristiyanlar zorla bir yerleri ele geçirip yerleşeler bile, Müslümanlar savaşmadan geri çekilmeyeceklerdir. Ayrıca iklim de önemli bir sorundur. Sultan ve askerleri iç kesimlere çekilip sıcak ve nemli havanın Hristiyanları etkilemesini bekleyecek, Haçlı ordusunda hastalık patlak vereceği için asker sayımız her gün azalacaktır. Bu sebepler ve sayılabilecek diğer pek çoğundan ötürü kral, şu an düzenlenecek bir seferin Hristiyanlar için yararlı olduğunu düşünmemektedir. [Bunun yerine] Müslümanlarla savaşacak bir papaya sahip olduğumuzdan daha uygun bir yoldan bahsetmek gerekir.

Sultanın asıl gücünün, deniz kıyısında sahip olduğu [kırk günlük yolculukla bitirilebilen] şehirlerden ve buralarda yer alan limanlardan elde ettiği hasıllardan geldiği söylenir. Ayrıca Levant'ın her yerinden gelen inci ve diğer değerli taşların İskenderiye'ye ulaştığı ve Hristiyanların da onları buradan satın aldığı belirtilir. Sultan buradaki alış ve satış işlemlerinden muazzam gelir elde etmektedir. Ayrıca habis Hristiyanların, Kutsal Kilise'nin kurallarını hiçe sayarak Mısır'a demir ve odun sattıkları da bilinmektedir. Bunun yanı sıra genç yaşta satın alınan çocukların deniz yoluyla Mısır'a getirildiği ve bunların Müslümanların en etkili silahı olduğu söylenir. Bu noktada sultana en hassas yerinden zarar vermek için en büyük üsleri İskenderiye Limanı'na saldırıp sahil şehirlerini yağmalamak gerekiyor. Bunun için Roma öncülüğünde, Müslümanlara zarar verip Hristiyanlığı koruyacak bir filo oluşturulmalıdır. Kral filoda [bin beş yüz] askeri ve atları taşıyabilecek nitelikte elli gemi ve elli nakliye gemisi bulundurmanın yeterli olacağını [söyler]. Sultanın, denizde dolaşacak bir Hristiyan filosundan korkmasının geçerli bir sebebi vardır. Söylendiğine göre bu gemileri durduracak güçten acizdirler. Bu filo geçtiği yerlerdeki şehirleri ablukaya alabilecek ve gerektiğinde taşıdığı askerler sayesinde orayı yağmalayacak kapasiteye sahip olacaktır. Gemideki askerler indikleri yerlere büyük zararlar verecek, kâfirleri öldüreceklerdir. Görevlerini tamamladıktan sonra yine gemilerine dönecekler, bu sayede en az zararla büyük kârlar elde edebileceklerdir. Filo rahatlıkla bir yerden bir yere gidebilecektir. Böylece [Müslümanlar] denizden kazandıkları muazzam

geliri kaybedeceklerdir.

Yukarıda sözü edilen gemilerin adedine gelince, Kıbrıs kralı ile Hospitalier ve Templier tarikatlarının büyük üstatları onar gemi toplamalıdır. Kalan gemiler Kutsal Makam tarafından finanse edilmelidir. Kral bu sayede Müslümanların da büyük zararlar göreceğini ve asıl Haçlı Seferi ordusunun sağ salim hedefine ulaşabileceğini söylemektedir.

Hospitalier, Templier, Teuton, Santiago, Calatrava, Aziz Antoine ve Trinitarian tarikatları birleştirilmeli ve Altopascio, Roncesvalles, Premontrée ve Grandmont tarikatlarının tamamı da tek bir çatı altında toplanmalıdır. Ve [kurulacak bu yeni] tarikat büyük şöhrete ve büyük güce sahip bir adamın, eğer böyle biri bulunabilirse bir prensin idaresine verilmelidir. Eğer bir prens bulunamazsa, o zaman asil soydan gelen ve bulunabilecek en faydalı kişi seçilmelidir. Seçilecek kişi bu tarikatın büyük üstadı olmalıdır. O ölürse yerine onun kadar veya ondan daha iyi birisi bulunmalıdır. Öte yandan bu üstat Kutsal Toprakların ele geçirilmesinden sonra Kudüs kralı ilan edilmeli, tüm mülklerin ve kaynakların sahibi olmalıdır. O, kıyafetinde kızıl renk üzerine beyaz haç taşımalıdır. Tarikatın rahipleri ve diğer üyeleri de yünden veya ketenden yapılmış pelerinlerinde beyaz haç taşımalıdır. Hristiyan âlemindeki kiliselerde toplanan ondalık verginin tamamı ve rahiplerce toplanan bütün sadakalar büyük üstadın kontrolündeki bir kaynağa aktarılmalıdır. Dahası, dünyevi malların alım ve satımlardan elde edilen bütün gelirler, Haçlı Seferine katılmayan herkesin vermek [zorunda olduğu] fidyeler de buna dahil edilmelidir. Hristiyan âleminde ölen bütün piskoposların, baronların, şövalyelerin ve diğerlerinin atları, silahları ve zırhları Kutsal Toprakları korumakla görevli tarikatın hazinesine devredilmelidir.

Ayrıca bu tarikata Roma Kilisesi tarafından ayrıcalıklar verilmeli, dünyadaki bütün Hristiyan prensler tarafından desteklenmeli ve hiçbir şeyden mahrum kalmayacağı garanti edilmelidir. Büyük üstat, Kutsal Toprakların kurtarılıp savunulması meselesinde prenslerin ve baronların yardımına başvurabilmelidir. Silahlara, eyerlere ve kalkanlara tarikatın [simgesi] işlenmeli ve bu simge ordunun sancaklarında yer almalıdır. Kıyafetlerinde bu simgeyi kullanan Templier ve Hospitalier şövalyeleri için: Templier şövalyeleri kızıl haç kuşandıklarından [bu yeni tarikatın] pelerini kızıl olmalıdır. Hospitalier şövalyeleri de beyaz haç kuşandıkları için [yeni tarikatın kıyafetlerinde] kızıl pelerin üzerine beyaz haç daha asil ve hoş görünecektir. Ayrıca bu tarikat mensuplarına eşlik eden şövalyeler de bulunmalıdır. Her şövalyeye üç at ve bir katırla beraber cesur, güçlü ve mümkünse asil bir soydan gelen iki yamak verilmelidir. Bu iki yamağa da kendilerine yetecek teçhizat sağlanmalıdır. Bu yamaklar ölen efendilerinin yerini doldurabilecek nitelikte olmalıdırlar ki biri onun yerine geçebilsin. [Bu birlik] sürekli olarak Kutsal Topraklardaki garnizonda bulunmalı ve herhangi bir zayıf olması durumunda yeri hemen doldurulmalıdır.

Kral fethedilen yerlerde bir miktar silahlı asker bırakılmasını [tavsiye

eder] çünkü bölgeye yerleşmek veya hac görevlerini ifa etmek için bölgeye gelecek olan Hristiyanların güvenliği sağlanmalı ve bu topraklar korunmalıdır. Ayrıca Roma Kilisesi, ölen papaların, kardinallerin, prenslerin ve diğer soylu kimselerin miraslarından elde edilecek her şeyi on beş yıl boyunca toplamalı ve [Haçlı Seferinde kullanmak üzere] kaynak olarak kullanılmalıdır. Kralın da belirttiği üzere yeterli sayıda iyi, cesur şövalyenin ve askerinin gemilere bindirilmesi hâlinde, Tanrı'nın inayetiyle bu [Haçlı Seferinde] sultan ve Müslümanlar mağlup edilecektir. [Kutsal Topraklar] fethedildiğinde ve tarikat büyük üstadın kontrolüne verildiğinde şunlar yapılmalıdır: Bu sefer için uygun bir deniz üssü gerekmektedir ve bunun için en münasip yer Kutsal Topraklara yakın olan ve her türlü emtianın bolca bulunduğu Kıbrıs'tır. Bunun dışında Akka ve Trablus da uygundur. Yine de en uygun yeri bulmak için daha önceden deniz ötesindeki yerleri dolaşmış ve bölgeyi yakından tanıyan kişilerin tavsiyesini de almak gerekir.

Kralın tavsiye ettiği üzere Kutsal Topraklarda fethedilecek şehirlerde Genovahlılara, Pisahlılara, Venediklilere, Marsilyahlılara ve Katalanlara büyük imtiyazlar verilebilir. Böylece bu şehirlerde [ticari] hayat canlanacak ve yeniden Hristiyanlarla dolacak olan İsa Mesih'in mirasında barış hüküm sürecektir. Söz konusu Kutsal Topraklarla ilgili en iyi ve en makul tavsiyeler bunlardır.

Kral kurulacak tarikatın Hristiyan âlemindeki bakımevlerinden de sorumlu olmasını tavsiye eder. Diğer taraftan Kilise topladığı gelirleri Kutsal Toprakların güvenliği meselesine harcanmak üzere seçilecek kişiye vermelidir. Bunun dışında kral elli gemi ve elli nakliye gemisinden oluşan filonun ordudan uzaklaşmamasını salık verir. Zira filonun varlığını bilen askerlerin morali daha yüksek olacaktır. Papanın [Haçlı Seferi] için ödenecek meblağları toplamakla görevlendirdiği [görevlilere] her şehirde bir tarikat üyesi eşlik etmelidir.

Yukarıda söylenenlerin dışında yapılması gereken ilk şey, papanın genel bir konsil düzenleyerek Hristiyan âleminin tüm prenslerini bir araya toplamasıdır. Bu konsilde dünyevi meseleler yüzünden anlaşmazlığa düşmüş prensler, baronlar ve topluluklar arasındaki sorunlar çözülmeli, aralarında barış tesis edilmeli ve kâfirlere karşı müşterek bir Haçlı Seferi düzenleyerek Kutsal Topraklar kurtarılmalıdır. Kral [son olarak] buradaki tavsiyelerin [uygun seçeneklerle] değiştirebileceğini ve eksik yerlerin tamamlanabileceğini beyan eder.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Bibliothèque Nationale de France (BnF), Français 6049, 183v-189r.

Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler

ATIYA, Aziz Suryal, *The Crusade in the Later Middle Ages*. Methuen & Co. Ltd, London 1938.

BÁRÁNY, Attila, “The English relations of Charles II of Sicily and Maria of Hungary”, Zoltán Kordé ve István Petrovics, ed., *Diplomacy in the Countries of the Angevin Dynasty in the Thirteenth–Fourteenth Centuries*, Accademia d’Ungheria in Roma, Roma, 2010, pp.57-77.

BOZKUŞ, Mehmet Ali, “Geç Ortaçağ’da Tutulmuş Türk Tarihine Dair Kıbrıs Kronikleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 37/S. 63, 2018, ss.135-169.

BRATIANU, G. I., “Le Conseil du Roi Charles: Essai sur l’internationale chrétienne et les nationalités a la fin du Moyen Âge”, *Revue Historique du Sud-Est Europeen*, XIX/2, Bucarest, 1942, pp.291-361.

HOUSLEY, Norman, “Charles II of Naples and the Kingdom of Jerusalem”, *Byzantium: Revue Internationale des Études Byzantines*, T. 54/2, 1984, pp.527–535.

HOUSLEY, Norman, *The Italian Crusades: The Papal-Angevin Alliance and the Crusades against Christian Lay Powers, 1254-1343*, Clarendon Press, Oxford, 1982.

KIESEWETTER, Andreas, “Charles II of Anjou (1253-1309)”, Alan V. Murray, ed., *The Crusades: An Encyclopedia*, C. 1, ABC-Clio, California, 2006, pp.239-240.

MORREALE, Laura K., “The Hospitaller’s Hand and the Conseil du Roi Charles”, *Italian Studies*, 72:2, 2017, pp.135-147.

PÉQUIGNOT, Stéphane, “Treaty of Caltabellotta (1302)”, Gordon Martel, ed., *The Encyclopedia of Diplomacy*, Wiley, London 2018, pp.1-5.

PEYRONNET, Georges, “Charles II of Anjou (1254–1309)”, André Vauchez, ed., *Encyclopedia of the Middle Ages*, James Clarke & Co, London, 2002, pp.282-283.

SCHEIN, Sylvia, “Gesta Dei per Mongolos, 1300. The Genesis of a Non-Event”, *English Historical Review*, XCIV, 1979, pp.805-819.

SCHEIN, Sylvia, *Fideles Crucis: The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land 1274-1314*, Clarendon Press, Oxford, 1991.

SMALL, Carola M., “Charles II of Anjou”, Christopher Kleinhenz, ed., *Medieval Italy: An Encyclopedia*, C. 1. Routledge, New York, 2004, pp.212-214.

SMITH, Jonathan Riley, *The Feudal Nobility and the Kingdom of Jerusalem, 1174-1277*, Macmillan, London 1973.

The ‘Templar of Tyre’, Part III of the ‘Deeds of the Cypriots’, Paul Crawford, ed., *Crusade Texts in Translation*, Vol. 6, Ashgate Publishing, Aldershot 2003.

Sözlükler

GODEFROY, Frédéric, *Lexique de l’ancien français*, Librairie Honoré Champion, Paris 1990.

VAN DAELE, Hilaire, *Petit Dictionnaire de l’ancien français*, Librairie Garnier Frères, Paris 1940.

Extended Abstract

The fall of Acre in 1291, the last significant base of the Crusaders in the Levant, had profound repercussions in Europe, prompting the reemergence of the idea to organise a new Crusade. The Papacy resumed its historic role and attempted to organise a Crusade. However, Pope Nicolaus IV refrained from acting hastily; he first wanted to understand the political situation in the East. To achieve this, he consulted experts familiar with the region and asked them to report on what was needed for the new Crusade. The literature titled *Recuperatione Terrae Sanctae* emerged from clergymen, soldiers, and merchants who had spent time in the East, sharing their ideas for the recovery of the Holy Land. Charles II d’Anjou, the King of Naples, compiled his thoughts on this subject in his work *Conseil*, which he presented to the Pope. His perspective differed from that of other theorists. His primary motivation was the title of King of Cyprus, which he inhe-

II. Charles d'Anjou ve Kutsal Toprakları Kurtarma Projesi: Conseil'in Çeviri ve Değerlendirilmesi

herited from his father. Nicolaus IV had not yet heard from any other king about their intentions to go on a crusade. Through his actions, Charles II d'Anjou indicated that he would fill this void and intended to embark on a crusade.

In the *Conseil*, Charles II d'Anjou suggested that the Mamluks should face economic hardships before the Crusade began, and he wanted the actual expedition to be delayed to ensure success. Above all, he believed it was essential to prevent Christian merchants from selling precious metals to the Mamluks, unite the Crusader orders, and establish a strong fleet. The king suggested that the Christians should wait a little longer to attack because he believed the Mamluks were currently at the peak of their power. For this reason, he proposed that the Christians should focus on addressing their issues and gaining strength in the meantime, while the Muslims should be economically weakened. Unlike other theorists, Charles II d'Anjou did not focus on the political, military, or economic situations of the Eastern states but concentrated entirely on the Western world. He argued that if a Crusade was organised to recover the Holy Land, every Christian should take part in it, for in the face of a powerful enemy this difficult task could not be accomplished by the efforts of a group of men alone. All military orders were to be placed under the control of a single individual, who would also command the expedition. Every Christian was expected to support the Crusade financially, and all Church revenues were to be allocated for this purpose. If the timing was right and Christendom was prepared, the Holy Land could be recovered.

It is understood that Charles II wanted to bring himself or his descendants to the forefront through the Crusade project. In order to attain the title of King of Jerusalem, which he had inherited from his father Charles I d'Anjou, he shaped his projects in line with this goal. This study first provides information about Charles II and his era, followed by a discussion of the *Conseil*'s content. The final section includes a Turkish translation of the *Conseil* from Old French.

Gaz

Akademik
Bakış

323

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

,Ekler

Ek-1: Conseil'in birinci ve ikinci sayfaları.²⁸